

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГЛАМЕНТУЄ ПРОФІЛАКТИКУ СЛУЖБОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

КОРНЄВ Олексій Васильович - здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерство юстиції України

<https://orcid.org/0009-0002-3170-7618>

УДК 342.9

DOI 10.32782/NP.2022.3.33

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, опрацьовано найбільш важливі перспективні напрямки вдосконалення національного законодавства, яке регламентує профілактику службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України. Наголошено, що запропоновані у статті кроки щодо вдосконалення зазначеного законодавства мають позитивно позначитися на ефективності та дієвості практичної реалізації відповідних профілактичних заходів.

Ключові слова: законодавство, судово-експертні установи, службові правопорушення.

Постановка проблеми

Правозастосовна практика свідчить про те, що існуючий на сьогодні в нашій державі механізм правового регулювання профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України має цілу низку проблем, зокрема однією із основних серед них є недоліки нормативно-правового регулювання організаційних засад та функціонування цього механізму. Йдеться про те, що чинне законодавство, яке закріплює матеріально-правові та процедурні аспекти організації та реалізації профілактики у досліджуваній сфері, має цілий ряд прогалин та інших недоліків, які потребують доопрацювання.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання, пов'язані із забезпеченням ефективної службової діяльності

працівників судово-експертних установ у своїх наукових працях розглядали: Н.О. Данкович, О.М. Дуфенюк, Н.І. Клименко, О.А. Купрієвич, М.М. Надіжко, Л.В. Омельчук, В.В. Федчишина, І.Я. Фрідман та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, у зазначеній сфері залишається чимала кількість проблем, зокрема, пов'язаних із наявністю прогалин у законодавстві, яке регламентує профілактику службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб опрацювати перспективні напрями удосконалення національного законодавства, яке регламентує профілактику службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у статті вперше здійснено комплексний аналіз перспективних напрямів удосконалення національного законодавства, яке регламентує профілактику службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України.

Виклад основного матеріалу

З метою вдосконалення національного законодавства, яке регламентує профілактику службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних уста-

нов України, в першу чергу, необхідно внести відповідні зміни до чинного Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII, в якому немає жодного положення яке б передбачало здійснення профілактики службових правопорушень у професійній діяльності працівників судово-експертних установ. Вбачається, що з метою формування якісного нормативно-правового підґрунтя для ефективної профілактичного впливу на вище зазначених працівників і попередження вчинення ними службових правопорушень у Законі України «Про судову експертизу» у розділі, який стосується забезпечення судово-експертної діяльності, слід закріпити положення про те, що:

- держава в особі компетентних суб'єктів публічної влади (як центральної, так і муніципальної) повинна сприяти підтриманню режиму законності у сфері судово-експертної діяльності, зокрема шляхом розробки і запровадження організаційно-правових та інших засад профілактичної діяльності у зазначеній сфері. Окрема роль тут відіграватимуть таким суб'єктам як: Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України та інші органи держави, у системі яких створені і функціонують судово-експертні установи. Саме ці суб'єкти повинні опікуватися питаннями розробки галузевих та міжгалузевих програм зазначеної профілактики, визначати стратегічні напрямки та пріоритети, форми та методи реалізації профілактичної роботи, критерії та механізми оцінки її ефективності, тощо;

- керівники судово-експертних установ України повинні здійснювати по відношенню до підпорядкованим їм працівників системну та систематичну профілактичну роботу загального та індивідуального характеру.

Слід відмітити, що у законопроекті «Про судово-експертну діяльність» № 6284 від 05.11.2021 р. хоча прямо й не йдеться про досліджувану профілактику, втім про її наявність свідчать принаймні деякі положення цього законопроекту. Так, у цьому законопроекті передбачено, що Міністерство юстиції України: 1) забезпечує: організацію роботи Координаційної ради з питань судової експертизи;

ведення Реєстру судових експертів та Реєстру методик проведення судових експертиз; 2) затверджує: порядок професійної підготовки судових експертів; порядок присвоєння кваліфікації судового експерта; вимоги щодо організації діяльності та мінімальні вимоги щодо матеріально-технічного оснащення, необхідні для проведення кожного з видів судових експертиз (вимоги до робочого місця судового експерта); порядок здійснення контролю за дотриманням недержавними судово-експертними установами та приватними судовими експертами вимог законодавства з питань судово-експертної діяльності; правила професійної етики судового експерта; порядок ведення Реєстру судових експертів; порядок ведення Реєстру методик проведення судових експертиз [1]. Крім того у цьому законопроекті окрема увага приділена такими питаннями як контроль у сфері судово-експертної діяльності, а також її науково-методичного та інформаційного забезпечення. Зокрема, у законопроекті № 6284 від 05.11.2021 р. закріплено, що організаційно-управлінське забезпечення судово-експертної діяльності полягає у плануванні, організації, координуванні та контролі роботи судово-експертних установ та судових експертів. Контроль за дотриманням вимог законодавства з питань судово-експертної діяльності судово-експертними установами та судовими експертами здійснюється відповідними органами державного регулювання шляхом проведення планових і позапланових перевірок. Планова перевірка проводиться не частіше одного разу на три роки [1].

Відносно науково-методичного та інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності у законопроекті № 6284 від 05.11.2021 р. зазначається, що науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності полягає у плануванні, організації проведення, прийманні, апробації та впровадженні результатів наукових робіт в експертну практику. З метою підвищення ефективності судово-експертної діяльності, в порядку, встановленому законодавством, органами державного регулювання можуть утворюватися науково-консультативні, методичні, дорадчі та інші колегіальні органи з питань судово-експертної діяльності. Організація інформаційного забезпечення судово-експертної ді-

яльності здійснюється органами державного регулювання [1].

Як видно із вище приведених положень законопроекту № 6284 від 05.11.2021 р. нормотворець досить багато уваги приділяє питанням забезпечення якісного організаційно-управлінського, науково-методичного та інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, що є дуже важливим моментом у питанні забезпечення профілактики службових правопорушень, адже контроль і планування, інформаційне та науково-методичне забезпечення є важливими напрямками управлінської роботи, в ході якої реалізуються й елементи профілактичної роботи – і контроль-но-наглядові, й інформаційно-роз'яснювальні, і науково-методичні, і навчально-виховні заходи окрім іншого орієнтовані на забезпечення високого рівня законності та службової дисципліни у сфері судово-експертної діяльності, перш за все через: по-перше, виявлення у ній відхилень і порушень, встановлення та усунення умов і факторів, що сприяли появі цих недоліків; по-друге, формування якісного та надійного організаційного, інформаційного, професійного середовища.

Також слід відзначити те, що у законопроекті № 6284 від 05.11.2021 р. закріплений перелік обов'язків керівника судово-експертної установи, з яких, хоча й опосередковано, втім слідує те, що він (керівник) повинен опікуватися питаннями профілактичної роботи по відношенню до підлеглих. Зокрема до його обов'язків належать такі: 1) забезпечувати належні умови праці судового експерта; 2) здійснювати контроль за дотриманням судовими експертами вимог щодо організації проведення судових експертиз та строків їх проведення; 3) забезпечувати своєчасну підготовку прийнятих на виконання науково-дослідних робіт; 4) здійснювати контроль за дотриманням працівниками судово-експертної установи правил діловодства, зберігання та обігу об'єктів судової експертизи та трудової дисципліни; 5) не розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з організацією проведення судової експертизи; 6) вживати в межах компетенції заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням або порушенням, пов'язаним з корупцією, та порушенням вимог цього Закону судовими експертами керо-

ваної ним установи, а також щодо виявлення таких порушень та своєчасного реагування на них; 7) вживати заходів для добору, професійної підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів керованої ним установи; 8) вживати в межах компетенції інших заходів відповідно до законодавства з метою забезпечення належної організації діяльності судово-експертної установи [1].

Наступним кроком на шляху реалізації концептуальних засад профілактики службових правопорушень у сфері професійної діяльності працівників судово-експертних установ має стати розробка та затвердження офіційного плану заходів, в якому буде визначений суб'єктний склад профілактичної роботи і конкретизований характер і обсяг завдань, які доручаються кожному із цих суб'єктів.

Далі, необхідно розробити примірний порядок чи інструкцію щодо організації та здійснення профілактики службових правопорушень у професійній діяльності працівників судово-експертних установ України. Цей нормативно-правовий акт має бути міжгалузевим і визначати загальні орієнтири та орієнтири, з яких слід виходити під час підготовки та реалізації відповідної профілактичної діяльності. Важливими питаннями, які слід закріпити у такому нормативно-правовому акті є:

а) принципи профілактики службових правопорушень, тобто найбільш важливі, основоположні, незаперечні, науково обґрунтовані ідеї, правила, на яких має ґрунтуватися профілактика. До таких принципів зокрема належать: верховенства права, законність, доцільність, ефективність, науковість, процесуальна незалежність експерта, персональна відповідальність суб'єктів профілактичного впливу тощо;

б) завдання профілактики, до яких зокрема доцільно віднести такі:

- системна та систематична робота із виявлення та усунення причин службових правопорушень, а також умов і факторів, що сприяють їх вчиненню;

- своєчасне та ефективне усунення небезпечних наслідків вчинення протиправної поведінки і недопущення її повторення у майбутньому;

- сприяння зміцненню режиму законності та службової дисципліни, підвищенню рівня

правової свідомості, правової і професійної культури працівників;

- формування і підтримка сприятливого організаційно-правового середовища для нормального виконання працівниками своїх службових обов'язків;

- сприяння реалізації положень Державної антикорупційної стратегії;

в) види, форми та методи здійснення профілактики. Комплексний підхід до профілактики службових правопорушень у професійній діяльності працівників судово-експертних установ повинен передбачати і загальну, й індивідуальну профілактику; стосуватися і нормативно-правової, і організаційно-управлінської основи, і інформаційної, і освітньо-виховної, і морально-етичної площини цієї діяльності; спиратися як на переконання, так і на примусові заходи;

г) суб'єктний склад профілактики із визначенням повноважень органів і посадових осіб, що організують та здійснюють, а також контролюють профілактичну роботу;

г) джерела матеріально-технічного, науково-методичного та іншого забезпечення профілактики.

Положення зазначеного примірною порядку (чи інструкції) профілактики службових правопорушень, розробка і прийняття якого пропонуються, можуть конкретизуватися та розвиватися у відповідних галузевих і локальних нормативно-правових актах відповідно до потреб здійснення профілактичної роботи у межах системи того чи іншого міністерства, відомства, або окремої судово-експертної установи.

З огляду на вище зазначене, важливим моментом у питанні забезпечення вдосконалення та розвитку національного законодавства, яким регулюється профілактика службових правопорушень у професійній діяльності працівників судово-експертних установ, є приділення більшої уваги врегулюванню засад цієї профілактики на локальному рівні. Для того, щоб зрозуміти важливість даного кроку, необхідно з'ясувати, що являють собою ці локальні акти.

У монографіях, навчальній літературі, періодичних фахових виданнях дослідниками досить багато уваги приділено проблематиці локальної нормотворчості та локальних нормативно-правових актів. Так, для прикладу, М. В. Цвік зазначають, що локальні норматив-

ні акти це – акти, які приймаються керівниками підприємств, установ, організацій в межах наданих їм повноважень з метою регулювання службової і трудової діяльності (наприклад, накази керівників підприємств, статuti, правила внутрішнього трудового розпорядку, положення про порядок накладення дисциплінарних стягнень тощо). Переважно акти цієї групи регламентують питання щодо організації праці, заробітної плати, робочого часу і часу відпочинку, матеріального заохочення та ін. Деякі з них потребують узгодження з профспілками. Такі акти є локальними, оскільки діють тільки в межах відповідного підприємства, установи, організації [2, с.291]. Локальні акти це підзаконні нормативні акти, які діють тільки в межах конкретного підприємства, установи, організації (нормативні акти керівників підприємств, установ, організацій) [3, с.287], і спрямовані на деталізацію вимог загальної норми права стосовно умов діяльності відповідного колективу [3, с.308]. Тож, локальна нормотворчість сприяє: а) більш гнучкому та ефективному підходу до здійснення профілактичної роботи в конкретній установі судово-експертної діяльності; б) залученню трудового колективу до процесу визначення особливостей організації та здійснення профілактики.

І останнє питання, якому необхідно приділити увагу у межах цієї статті, є прийняття Кодексу професійної етики судового експерта. В. М. Князев наголошує, що у суспільній практиці відбувається конкретизація загальнолюдських принципів моралі стосовно умов і структур діяльності кожної певної професії. Наприклад, відмічає науковець, специфічні проблеми морального характеру, вирішення яких вимагає високої етичної культури, виникають у сфері державного управління. Етика управлінців (політиків) та державних службовців як галузь етичного знання вивчає їх професійну мораль, обґрунтовує ціннісні орієнтації, норми, моральні аспекти поведінки та взаємовідносин у процесі здійснення державно-управлінської діяльності та пропонує практичні рекомендації, зорієнтовані на цю діяльність [4, с.198].

Тож, з огляду на зазначене, якщо говорити безпосередньо про професійну етику судового експерта, то вона охоплюється поняттям професійного обов'язку, має ґрунту-

ватися на моральних нормах поведінки під час виконання службових обов'язків і професійній честі, що відображає моральні норми, спрямовані на реалізацію загальних засад судово-експертної діяльності [5, с.13]. Зазначені вимоги до професійної діяльності суб'єктів експертних послуг, зазначають О. В. Сплавська, В. М. Панькевич, незалежно від їх підпорядкованості та форми власності потребують нормативного закріплення на рівні закону чи постанови Кабінету Міністрів України через уведення до правового поля Етичного кодексу судового експерта, проекти якого напрацьовані науковцями й практиками. Крім того, слушно відмічають правники, варто розглянути доцільність створення Палати (Асоціації) судових експертів, компетенцію якої становитимуть питання ефективного та оперативного реагування на порушення норм професійної етики суб'єктами проведення судової експертизи [5, с.13].

Наведені наукові позиції з приводу сутності та значення етики як в цілому, так і у розрізі професійної діяльності судових експертів, досить переконливо свідчать про необхідність прийняття кодифікованого акту етичних правил судових експертів, проект якого на сьогодні існує, втім досі так і не набув офіційного затвердження. Встановлення етичних правил і контроль за їх дотриманням є важливим інструментом: впливу на службову дисципліну; забезпечення формування культури міжособистісних взаємовідносин (як із керівництвом і колегами, так і з іншими громадянами); зміцнення професійної культури та репутації установ судово-експертної діяльності та їх фахівців. Затвердження Етичного кодексу або загальних правил професійної етики судового експерта дозволить впливати на поведінку представників даної професії через їх морально-етичні цінності та настанови. У цьому контексті слід відмітити думку В.М. Князева, який справедливо відмічає, що встановлення етичних правил поведінки публічного службовця дозволяє: 1) підтримувати довіру і впевненість громадськості в етичності урядової та підприємницької діяльності; 2) узаконювати застосування санкцій за неетичну поведінку; 3) боротися з неетичними вчинками, вживаючи заходів щодо їх запобігання або караючи за них; 4) робити працівників чутливими

до етичних і ціннісних аспектів результатів їх роботи; 5) з'ясувати, що визначає етичну чи неетичну поведінку; 6) розвивати навички аналізу етичних ціннісних проблем; 7) допомагати працівникам вирішувати етичні й ціннісні дилеми; 8) сприяти моральному розвитку [4, с.198].

Висновок

Таким чином, можемо констатувати, що стан законодавчого врегулювання профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ на сьогодні далекий від ідеального, оскільки нормативно-правові засади цієї профілактики наразі не мають змістовного, комплексного та послідовного характеру, натомість мають досить фрагментарний та поверхневий вигляд. Запропоновані нами у даній статті кроки щодо вдосконалення зазначеного законодавства, покликані підвищити якість нормативно-правової регламентації профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України, що у свою чергу має позитивно позначитися на ефективності та дієвості практичної реалізації відповідних профілактичних заходів.

Література

1. Законопроект про судово-експертну діяльність № 6284 від 05.11.2021 р. / офіційний веб-портал ВРУ. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154
2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
3. Загальна теорія держави і права / За ред. М.В. Цвіка, В.Д.Ткаченка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2002. 432с.
4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
5. Сплавська О. В., Панькевич В. М. (2018). Правова регламентація професійної етики судового експерта. Криміналістический вестник, 30(2), 7–14. <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2018-30-2-7>.

АНОТАЦІЯ

Аргументовано, що у Закону України «Про судову експертизу» у розділі, який стосується забезпечення судово-експертної діяльності, слід закріпити положення про те, що: а) держава в особі компетентних суб'єктів публічної влади (як центральної, так і муніципальної) повинна сприяти підтриманню режиму законності у сфері судово-експертної діяльності, зокрема шляхом розробки і запровадження організаційно-правових та інших засад профілактичної діяльності у зазначеній сфері; б) керівники судово-експертних установ України повинні здійснювати по відношенню до підпорядкованим їм працівникам системну та систематичну профілактичну роботу загального та індивідуального характеру.

Доведена необхідність прийняття кодифікованого нормативно-правового акту – Етичних правил судових експертів, проект якого на сьогодні існує, втім досі так і не набув офіційного затвердження. Наголошено, що встановлення етичних правил і контролю за їх дотриманням є важливим інструментом впливу на службову дисципліну; забезпечення формування культури міжособистісних взаємовідносин (як із керівництвом і колегами, так і з іншими громадянами); зміцнення професійної культури та репутації установ судово-експертної діяльності та їх фахівців. Затвердження Етичного кодексу або загальних правил професійної етики судового експерта дозволить впливати на поведінку представників даної професії через їх морально-етичні цінності та настанови.

Констатовано, що стан законодавчого врегулювання профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ на сьогодні далекий від ідеального, оскільки нормативно-правові засади цієї профілактики наразі не мають змістовного, комплексного та послідовного характеру, натомість мають досить фрагментарний та поверхневий характер. Відзначено, що запропоновані у статті кроки щодо вдосконалення зазначеного законодавства, покликані підвищити якість нормативно-правової регламентації профілактики службових правопорушень в професійній діяльності працівників судово-експертних установ України, що у свою чергу має позитивно позначитися на ефективності та дієвості практичної реалізації відповідних профілактичних заходів.

Ключові слова: законодавство, судово-експертні установи, службові правопорушення.

SUMMARY

It is argued that in the Law of Ukraine «On Forensic Expertise» in the section that concerns the provision of forensic expert activity, the provision should be established that: a) the state, represented by competent subjects of public authority (both central and municipal), should contribute to maintaining the regime of legality in the field of forensic expert activity, in particular by developing and implementing organizational, legal and other principles of preventive activity in the specified field; b) heads of forensic expert institutions of Ukraine must carry out systemic and systematic preventive work of a general and individual nature in relation to employees subordinate to them.

The necessity of adopting a codified normative legal act – the Ethical Rules of Forensic Experts, the draft of which currently exists, but still has not been officially approved, has been proven. It was emphasized that establishing ethical rules and monitoring their compliance is an important tool for: influencing official discipline; ensuring the formation of a culture of interpersonal relationships (both with management and colleagues, and with other citizens); strengthening of professional culture and reputation of institutions of judicial expert activity and their specialists. Approval of the Code of Ethics or general rules of professional ethics of a forensic expert will allow influencing the behavior of representatives of this profession through their moral and ethical values and guidelines.

It has been established that the state of legislative regulation of the prevention of official offenses in the professional activity of employees of forensic institutions is far from ideal today, since the regulatory and legal foundations of this prevention currently do not have a meaningful, comprehensive and consistent nature, but instead have a rather fragmentary and superficial nature. It is noted that the steps proposed in the article regarding the improvement of the mentioned legislation are designed to increase the quality of the normative and legal regulation of the prevention of official offenses in the professional activity of employees of forensic institutions of Ukraine, which in turn should have a positive effect on the efficiency and effectiveness of the practical implementation of relevant preventive measures.

Keywords: legislation, forensic expert institutions, official offenses.